

УДК 811.161.2'373.2

**ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ НА *-ьскъ СХІДНОГО ПОЛІССЯ
XIV – XVIII ст.**

Зоряна Купчинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1/234, 79001 Львів, Україна,
тел.: (0 322) 239 47 17*

Розглянуто географічні назви на *-ьскъ Східного Полісся в період XIV – XVIII ст. Джерельною базою ойконімного матеріалу слугували історичні пам'ятки та довідкова література. Встановлено, що ойконіми на *-ьскъ цієї частини Полісся мають особливості щодо структури та значення їхніх твірних основ. З'ясовано хронологію та продуктивність номенів цього типу, схарактеризовано координати обширу географічні назви на *-ьскъ упродовж XIV – XVIII ст. на території Східного Полісся.

Ключові слова: ойконім на *-ьскъ, Східне Полісся, відапелятивні назви, відонімні назви, genetivus possessivus ойконіми, антропонім, ареал.

DOI

Мета статті – проаналізувати архаїчні ойконіми на *-ьскъ Східного Полісся XIV– XVIII ст. Досягнення окресленої мети передбачає вирішення таких завдань: максимально повно зібрати східнополіські географічні назви цього типу в хронологічних межах XIV–XVIII ст.; провести лексико-семантичний аналіз твірних основ засвідчених ойконімів; дослідити структуру географічних назв на *-ьскъ; виокремити оніми, що стали мотиваційною базою досліджуваних ойконімів; з'ясувати конфігурацію ареалу цих онімів у межах Східного Полісся на кожному історичному зрізі.

Об'єктом дослідження – загальнослов'янський тип географічних назв на *-скъ. Предметом вивчення є структурні, лексико-семантичні та ареальні особливості ойконімів на *-ьскъ Східного Полісся. Джерельна база цієї розвідки – пам'ятки XIV–XVIII ст.

Ойконіми на *-ьскъ є однією з найархаїчніших і найпродуктивніших моделей на території слов'ян, вони є загальнослов'янським типом власних назв, зокрема географічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У слов'янській топономастиці ці географічні назви вивчали: П. Черни і П. Ваша [25], О. Франк [26], А. Профоус [27], В. Никонов [17], Р. Шрамек [29], С. Роспонд [28]. Українська ойконімна система представлена великою кількістю цих назв (за нашими даними – понад сім тисяч одиниць у діахронії), вони сформували свій ареал, який є частиною загальнослов'янського, мають особливості щодо семантики і структури твірних основ, тому становлять інтерес для загальнослов'янської ономастики [10 : 167]. В

українському мовознавстві цю модель досліджували: Посацька-Черняхівська С.М. [22]; Карпенко Ю.О. [7]; Бучко Д.Г. [1]; Худаш М.Л. [21]; Торчинський М.М. [19]; Габорак М.М. [2]; Котович В.В. [8]; Шульгач В.П. [23], Купчинська З.О. [11; 15; 10; 12].

Наукова новизна цієї розвідки полягає в тому, що архаїчний тип географічних назв на *-ьскъ Східного Полісся XIV–XVIII ст. у руслі лінгвістичної стратиграфії ще не досліджено. Фактично вперше на основі широкого систематизованого емпіричного матеріалу простежено еволюцію цих ойконімів та відтворено їхнє поширення у визначений історичний період.

Полісся – географічний, історичний, етнографічний регіон, який охоплює територію України, Білорусі, Польщі та Росії.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1998 р. N 2068 визначено поліські території України, зокрема східної частини Полісся, сюди належать райони Чернігівської області з такими центрами: Городня, Короп, Корюківка, Куликівка, Мена, Новгород-Сіверський, Ріпки, Семенівка, Сосниця, Чернігів, Щорс, Козелець (крім північно-західної частини), Борзна (північна частина), Ніжин (північна частина), Носівка (північна частина) та Сумської області з центрами: Глухів, Конотоп, Кролевець, Середина-Буда, Шостка, Ямпіль [30]. У статті обмежуватимемося цими географічними координатами.

На рівні XIV ст. східна частина Полісся представлена лише трьома географічними назвами на *-ьскъ: **Морівськ** (Чрг., 1154), **Новгород-Сіверський** (Чрг., 1044), **Сновськ** (Чрг., 1068). Традиційно прикметники із суфіксом *-ьскъ мали основне значення „походження, належності, якості чогось” [5 : 214]. Поступово за допомогою суфікса *-ьскъ творилися прикметники і з іншими ознаками: за подібністю, якісною характеристикою, відношенням до властивості. Саме це привело до значної продуктивності прикметників *-ьскъ [9 : 14]. Найархаїчнішими були ті географічні назви на *-ьскъ, твірними основами яких були гідроніми, географічна номенклатура, етноніми. Так, східнополіський **Сновськ** (Сньвьскъ) (Чрг., 1068) походить від гідроніма Сньвь [4 : 144]. Ойконім **Морівськ** (Чрг., 1154) бере початок від географічного терміна *морава*, можливо, *Морава* (ріка, край, народ) [4 : 89]. Щодо **Новгород-Сіверського** (Чрг., 1044), то другий компонент цієї складеної назви – релятив на *-ьскъ від етноніма Сьверь [4 : 92, 153–154].

У XV столітті зафіксовано лише один ойконім на *-ьскъ **Ярославское** (Козелець, 1455). Прикметно те, що найімовірніше його твірною основою є антропонім Ярослав. Це рідкісний приклад того, що суфікс *-ьскъ сформував прикметник, який вказував на індивідуальну належність, адже в „актовій мові XIV–XV ст. немає вже ні одного прикладу того, щоб прикметники на -ьск-ий (-цк-ий) виражали індивідуальну приналежність” [3 : 118–119]. Це свідчить про те, що: а) ойконім **Ярославское**, найбільш імовірно, належить до більш архаїчного пласту ойконімії (а не до часу його першої фіксації XV ст.), б) процес творення посесивних прикметників на *-ьскъ на території Східного Полісся ще тривав і в XV ст. Якщо ж припустити думку, що **Ярославское** утворилося від контактного присвійного ойконіма/мікротопоніма на *-ьь Ярослав, то чому не зберігся епентетичний Л, який би мав появитися після губного В на місці J (пор. Глебль, Мстиславль, Переяславль [18 : 64], Ярославль Галицький [18 : 76])?

Новозасвідченими у XVI ст. на території Східного Полісся є два ойконіми: **Kamieńska** (Київ – Лоїв, XVI ст.) і **Путивськ** (Чрг., 1500). Твірна основа першого

семантично споріднена з географічним терміном *камінь*, що ж до другого, то контактним для нього був, очевидно, онім Путив/Путивль [18 : 64].

Починаючи з XVII ст., новозасвідчених ойконімів на *-ьскъ на території Східного Полісся стрімко збільшується. Сформувалося пасмо назв у північній частині цієї території з осередками довкола Городні, Новгород-Сіверського і Зноба-Новгородського. Утворилися скупчення назв із центрами: Остер – Ніжин та Сосниця – Батурич – Бахмач – Конотоп – Путивль – Глухів.

Архаїчний тип номінації зафіксовано в складених назвах (їх виявлено у XVII ст. 20 одиниць), де головним компонентом є апелятиви (рудня, гута, хутір, буда, слобода тощо), що уточнюються ознакою за відношенням до назви поселення чи власника. Категорично стверджувати, який саме онім є в основі досліджуваного ойконіма, складно, бо втрачено історичні підтвердження на користь тої чи тої версії. Ці складені ойконіми репрезентують первинний етап номінації території: основний компонент (хутір, слобода, рудня) конкретизується відносним прикметником на *-ьскъ: **Білошицька Слобода** (Чрг., 1650) < контактне *Білошичі, **Каменская Слобода** (Стародуб. полк, II пол. XVII ст.) < контактне *Камень, **Кам'янська Слобода** (Чрг., 1672) < контактне Камінь, **Гороховські Хутора** (Чернігів – Батурич, XVII ст.) < контактне *Горохов, **Десятівський Хуторь** (Стародуб – р. Вабля, XVII ст.) < контактне *Десятів, **Кичетинський Хуторь** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Кичетин, **Лизогубовські Хутори** (Конот. пов., 1687) < контактне *Лизогубов, **Новаковський Хуторь** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Новаков, **Островський Хуторь** (Чернігів – Бахмач, XVII ст.) < контактне *Остров, **Поросюцький Хуторь** (Чернігів – Бахмач, XVII ст.) < контактне *Поросюк(ч), **Рудневська Ельня** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Руднев, **Руховська-Буза** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Рухов, **Спаське Поле** (Батурич, 1656) < контактне *Спас, **Струговська Буда** (Н-Сівер. пов., XVII ст.) < контактне *Стругов, **Туманська Гута** (Чрг., 1660) < контактне *Туман, **Деменская Рудня** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Демень, **Касицька Рудня** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Касик(ч), **Халфевська Рудня** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Халфев, **Ходынська Рудня** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Ходын, **Шуморовська Рудня** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Шуморов.

Окрім складених ойконімів, на території Східного Полісся виявлено 106 простих за своєю структурою географічних назв на *-ьскъ, у яких відбулася субстантивация: **Азанфцький** (Стародуб. пов., XVII ст.) < контактне *Азанфк(ч), **Алексфевскъ** (Стародуб – Мглин, XVII ст.) < контактне *Алексфев, **Баравикоский** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Баравикос, **Батуричський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Батурич, **Бачивськ** (См., 1690) < контактне *Бачев, **Белковський** (Почеп, XVII ст.) < контактне *Белков, **Бфловское** (Стародуб – Почеп, XVII ст.) < контактне *Бфлов, **Беремницьке** (Чрг., 1650) < контактне *Беремик, **Бфлогощанський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Бфлогоща, **Бобрицький** (Ніжин, XVII ст.) < контактне *Бобрик, **Богородицькое** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Богородиця, **Бондаровський** (Сосн. пов., XVII ст.) < контактне *Бондаров, **Будыський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Буда//Будисько//будисько, **Будницький** (Чернігів – Батурич, XVII ст.) < контактне *Будник, **Вербіовський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Вербіов//вербовий, **Высокоселицькое** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Высокоселиця//*Висока Селиця, **Вовчковський** (Конотоп, XVII ст.) < контактне *Вовчков, **Вязовск** (Стародуб – Почеп, XVII ст.) < контактне *Вязов, **Галинськ** (Стародуб. пов., XVII ст.) < контактне *Галин, **Голошевський** (Мглин, XVII ст.) <

контактне *Голошев, **Голякинський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Голякин, **Горкавенковський** (Конотоп, XVII ст.) < контактне *Горкавенков, **Дадаровський** (Почеп, XVII ст.) < контактне *Дадаров, **Дарфевський** (Стародуб – Погар, XVII ст.) < контактне *Дарфев, **Деревянковський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Деревянков, **Долотенський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Долотно, **Дроковський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Дроков, **Евгощинський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Евгощин, **Єленський** (Стародуб. пов., XVII ст.) < контактне *Єлена, **Женський** (Мглин – Стародуб – Почеп, XVII ст.) < контактне *Жена, **Жечинський** (Топальська сотня – р. Жеч, XVII ст.) < контактне *Жечин, **Зарашанський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Зарашан(и), **Івановський** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Іванов, **Каменський** (Стародуб – Мглин, I пол. XVII ст.) < контактне *Камень, **Карильський** (Чрг., 1600) < контактне *Кариль, **Кириковський** (Чернігів – Батурин, XVII ст.) < контактне *Кириков, **Кожуховський** (Ніжин – Чернігів – Мглин, XVII ст.) < контактне *Кожухов, **Комаровський** (Почеп, XVII ст.) < контактне *Комаров, **Конончуковський** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Конончуков, **Конотопський** (Ніжин – Конотоп, кін. XVII ст.) < контактне *Конотоп, **Кореневський** (Почеп, XVII ст.) < контактне *Коренев, **Косьяновський** (Чернігів – Прохори, XVII ст.) < контактне *Косьянов, **Кривушинський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Кривушин, **Куровський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Куров, **Кухарський** (Чернігів – Нові Млини, XVII ст.) < контактне *Кухар, **Кучевський** (Мглин – Почеп, XVII ст.) < контактне *Кучев, **Лапинський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Лапин, **Лемяшевський** (Остер, 1666) < контактне *Лемяшев, **Лендовський** (Чернігів – Борзна, XVII ст.) < контактне *Лендов, **Лотошковський** (Чернігів – Батурин, XVII ст.) < контактне *Лотошков, **Лутовський** (Чернігів – Короп, XVII ст.) < контактне *Лутов, **Мажукинський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Мажукин, **Мануйловський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Мануйлов, **Машевський** (Н-Сівер. пов., XVII ст.) < контактне *Машев, **Медведовський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Медведов, **Меленський** (Стародуб – р. Проня, 1689) < контактне *Мельно, **Мельяновський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Мельянов, **Михайловський** (Стародуб – Почеп, XVII ст.) < контактне *Михайлов, **Набільський** (Чрг., 1673) < контактне *Набіль, **Наумівський** (Чрг., 1696) < контактне *Наумів, **Побожевський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Побожев, **Повернинський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Повернин, **Подековський** (Почеп, XVII ст.) < контактне *Подеков, **Помазовський** (Мглин. пов., XVII ст.) < контактне *Помазов, **Поповський** (Ніжин – Конотоп – Мглин, XVII ст.) < контактне *Попов, **Раковський** (Топальська сотня – р. Снов, XVII ст.) < контактне *Раков, **Рудневський** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Руднев, **Рухлядський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Рухлядь, **Свинський** (Чернігів?, 1690) < контактне *Свин, **Селезневський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Селезнев, **Сергійвський** (Чрг., XVII ст.) < контактне *Сергійв, **Синдаревський** (Чрг., 1650) < контактне *Синдарев, **Сининський** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Синин, **Скритновський** (Чернігів – Батурин, XVII ст.) < контактне *Скритнов, **Спасський** (Стародуб, 1670) < контактне *Спас, **Степановський** (Ніж. полк, XVII ст.) < контактне *Степанов, **Суровський** (Конотоп, XVII ст.) < контактне *Суров, **Тереховський** (Чернігів – Кролевець, XVII ст.) < контактне *Терехов, **Толоковський** (Топальська сотня – р. Туросня, XVII ст.) < контактне *Толоков, **Трембачевський** (Чернігів – Батурин, XVII ст.) < контактне *Трембачев, **Ушивський** (Н-Сівер., XVII ст.) < контактне *Уши(е)в, **Ущерповський** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Ущерпов, **Хореневський** (Стародуб, XVII ст.)

< контактне *Хоренев, **Чамадановскій** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Чамаданов, **Чубковскій** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Чубков, **Шеленговскій** (Почеп, XVII ст.) < контактне *Шеленгов, **Шкрябинскій** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Шкрябин, **Шунорівськ** (Н-Сівер. пов., 1668) < контактне *Шунорів, **Шутовскій** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Шутов, **Ярцевская** (Стародуб, XVII ст.) < контактне *Ярцев.

Серед відтворених із новозасвідчених у цьому столітті географічних назв на *-ьскъ твірних основ переважають оніми (антропоніми та ойконіми, розмежування яких ускладнюється браком історичної інформації XVII ст.), однак засвідчено назви, мотиваційною базою яких цілком імовірно могли бути і апелютиви, що переважно семантично споріднені з: 1) географічною номенклатурою (**Курганське** (Чрг., 1600) < контактне *Курган//курган, **Сіножацьке** (Чрг., 1670) < контактне *Сіножат//сіножать, **Новицкая** (Топальська сотня, XVII ст.) < контактне *Новиця//новиця (Гр., II, 569), **Песочанскій** (Топальська сотня, XVII ст.), **Песочанскій** (Чернігів – Кролевець, XVII ст.) < контактне *Песочан(и)//пісочани – люди, ознакою яких є пісок, **Черноводскій** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Черновод//*Черна Вода//чорна вода, **Круглоборскій** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Круглобор//*Круглий Бор//круглий бір, **Красногорскій** (Мглин, XVII ст.) < контактне *Красногор//*Красна Гора//красна гора); 2) етнонімами (**Османскій** (Ніжин – Вороніж, II пол. XVII ст.) < контактне *Осман//османський – турецький (СУМ, V, 773), **Кривицьке** (Чрг., 1610) < контактне *Кривичі//кривичі).

У межах простих ойконімів на *-ьскъ розглядаємо й назви у формі Genetivus possessivus. На досліджуваній території вони вперше засвідчені у XVII ст. Для таких назв це досить рання фіксація. Прикметник є те, що всі вони у формі жіночого роду: **Варуховскій** (Конот. пов., 1698) < контактне **Варуховская, Голубовскій** (Глух. пов., XVII ст.) < контактне **Голубовская, Дочинскій** (Чернігів – Батурич, XVII ст.) < контактне **Дочинская, Истровскій** (Стародуб. пов., XVII ст.) < контактне **Истровская, Косовичевскій** (Конот. пов., XVII ст.) < контактне **Косовичевская, Прокоповскій** (Стародуб, XVII ст.) < контактне **Прокоповская**.

Причиною появи родового належності в ойконімії було те, що присвійні прикметники, будучи іменними, поступово втрачали зв'язок із займенниковими прикметниками, які переважали у системі словозміни. А це сприяло тому, що присвійні прикметники опинилися на периферії функціонування. А для вираження посесивності в мові активізуються інші граматичні можливості, зокрема родовий належності. Такий перерозподіл у загальній категорії посесивності відбувся, очевидно, ще й тому, що власні імена людей ставали багатокомпонентними, а це призводило до неточностей в означенні осіб, що не допускалося в тих випадках, коли йшлося про приватну власність. Саме родовий належності забезпечував цю точність. Genetivus possessivus: 1) вільно входить в граматичні зв'язки з іншими словами, а тому зумовлює точність; 2) передає кількість власників, що не забезпечується присвійним прикметником; 3) утворюється від усіх іменників, зокрема і від субстантивованих прикметників, що не є характерним для присвійного прикметника [б : 126–127]. Саме те, що родовий належності формувався від субстантивованих прикметників, зумовило перехід цієї граматичної категорії на рівень онімії, зокрема топонімії. Ойконімна система України таке загальнономовне явище засвоїла дещо пізніше. Тими субстантивованими прикметниками були прізвища в основному на **-ський**, більшість яких спочатку творилися від назв поселень, а потім ці прізвища у

формі родового відмінка вказували на власність носія цього оніма. В українській ойконімії зафіксовано родовий належності чоловічого, жіночого родів і форми множини. Важливим є те, що об'єкти, номіновані прізвищами жінок, чоловіків у родовому належності, є невеликі, це здебільшого хутори, присілки, фільварки тощо [14 : 265].

У XVIII ст. засвідчено складені ойконіми, які містять прикметник на *-ьскъ в атрибутивному сполученні, де головним компонентом традиційно є апелятиви:

1) гута (**Александровская Гута** (Чернігів – Городниця, 1765) < контактне *Александров, **Витовская Гута** (Коз. пов., 1799) < контактне *Витов, **Гута Муравинская** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Муравин, **Неданчицкая Гута** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Неданчичи, **Новоугринская Гута** (Коз. пов., 1799) < контактне *Новоугрин, **Олешенська Гута** (Сосн. пов., 1779) < контактне *Олешно, **Старовертецкая Гута** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Старовертець, **Студенецкая Гута** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Студенець, **Угриновская Гута** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Угринов, **Хотилловская Гута** (Чернігів – Любеч, 1765), **Хотилловская Гута** (Коз. пов., 1799) < контактне *Хотилов, **Шидловская Гребля** (Остер. пов., 1787) < контактне *Шидлов);

2) буда (**Буда Корецкая** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Корець, **Буда Понуровская** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Понуров, **Буда Руховская** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Рухов, **Гетманская Буда** (Н-Сівер. пов., 1795) < контактне *Гетман, **Заруховська Буда** (Стародуб. пов., 1779) < контактне *Зарухов, **Козельська Буда** (Сур. пов., 1779) < контактне *Козель, **Струсовская Буда** (Стародуб; XVIII ст.) < контактне *Струсов, **Ропська (Гетьманська) Буда** (Стародуб. пов., 1779) < контактне *Роп (Гетьман)); рудня

3) рудня (**Вертецкая Рудня** (Чернігів – Любецька сотня, 1765) < контактне *Вертець, **Грабовская Рудня** (Черніг. пов., 1765) < контактне *Грабов, **Лесковская Рудня** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Лесков, **Нововертецкая Рудня** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Нововертець//Новий Вертець, **Рудня Деменская** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Демень//Демно, **Розсудовская Рудня** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Розсудов, **Суховерская Рудня** (Чернігів – Городницька сотня, 1765) < контактне *Суховерх, **Угловская Рудня** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Углов);

4) мельниця (**Бобрицкая Мелница** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Бобрик);

5) гребля (**Звеновська Гребля** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне *Звенев);

6) завод (**Паперницький Заводь** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *папір);

7) степ (**Степь Задесяттовская** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Задесяттов);

8) слобода (**Жабчицька Слобода** (Чрг., 1799) < контактне *Жабчичі);

9) полянка (**Захаринская Полянка** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Захарин).

Виявлено кілька складених назв, які утворилися як атрибутивне уточнення вже наявних ойконімів (**Кладиногинь Кобыжській** (Коз. пов., 1799) < **Кладиногинь** + відносний прикметник від **Кобыга**, **Іпутські Халієвичи** (Стародуб, 1779) < **Халієвичи** + відносний прикметник від **Іпуть**). Щодо **Андрониковская Брецкая** (Сосн. пов., 1799), то нам не відомо, який саме компонент цього складеного ойконіма субстантивувся раніше, тобто був основним. Логічно видається, що атрибутивним був елемент **Брецкая** від **Бреч**.

Особливий інтерес викликають ойконіми, в яких є форма родового належності. Варто наголосити на тому, що превалюють назви жіночого роду. Це зумовлено тим, що на рівні онімії яскраво проявляється роль жінки в суспільстві періоду XVIII ст. У цей час приватновласницькі інтереси жінки не тільки оформляються юридично, але й закріплюються на онімному рівні (див. докладніше [16]).

Серед *genetivus possessivus* ойконімів, в основі яких є прізвища, виділяємо кілька підгруп:

1) прізвище чоловіка чи жінки в родовому відмінку однини та множини. Таких назв виявлено найбільше (приблизно 200 одиниць). Переважають назви жіночого роду: **Белмасовской** (Конот. пов., 1799), **Березовской** (Конот. пов., 1799), **Гнилицкой** (Конот. пов., 1799), **Гнилозубовской** (Конот. пов., 1799), **Ивановской** (Глух. пов., 1799), **Иржавской** (Глух. пов., 1799), **Калюжновской** (Глух. пов., 1799), **Каменской** (Глух. пов., 1799), **Карпѣковской** (Глух. пов., 1799), **Лейдинской** (Сосн. пов., 1799), **Малоустинской** (Сосн. пов., 1799), **Неглинской** (Сосн. пов., 1799), **Остроглядовской** (Стародуб. пов., 1799), **Песочинской** (Стародуб. пов., 1799), **Пустовотинской** (Коз. пов., 1787), **Раздоходовской** (Ніж. пов., 1799), **Сербовской** (Коз. пов., 1799), **Скрипчинской** (Коз. пов., 1787), **Іверського Мих.** (Сосн. пов., 1779), **Заріцьких** (Сосн. пов., 1779), **Кутневських** (Погар. пов., 1779).

2) прізвище у родовому відмінку і уточнення якісним прикметником або порядковим числівником. Додаткова атрибуція прикметником чи порядковим числівником характерна для географічних назв України, вона поширилася і на назви *genetivus possessivus*. Засвідчено повні і неповні опозиційні пари (**Иваховской** (Конот. пов., 1799), **Иваховской Другой** (Конот. пов., 1799), **Семеновской Великой** (Конот. пов., 1799), **Семеновской Малой** (Конот. пов., 1799), **Хотѣвской Старой** (Н-Сівер. пов., 1799).

3) прізвище і уточнення за різними параметрами: **Карпѣковской при Дубовичахъ** (Глух. пов., 1799), **Павловской при Быстрику** (Глух. пов., 1799).

4) прізвище і стара/попередня/паралельна назва населеного пункту. Подвійні назви географічних об'єктів – цікаве явище в ономастиці, яке свідчить про те, що назвотворення залежить від суспільно-історичних умов. Усі засвідчені ойконіми без родового належності, очевидно, появилися значно раніше, і лише перерозподіл майна зумовив конкретизацію цих поселень генетивом прізвища чоловіка чи жінки, яким почав належати саме цей географічний об'єкт з цією назвою: **Лисовой Сташковской** (Конот. пов., 1799), **Степной Лизогубовской** (Ніж. пов., 1799), **Климовичевской Лісної** (Коз. пов., 1787), **Климовичевской Степной** (Коз. пов., 1787), **Красной Задесятовской** (Стародуб. пов., 1799).

5) прізвище і різновид об'єкта (натурогенного чи антропогенного характеру). У таких складених назвах категорично не можемо стверджувати, що другий компонент назви не був попередньо самостійним ойконімом, який розширився родовим належності від прізвища власнив, бо чимало таких як Хутір [20 : № 243], Холм (Chelm) [24 : 29–30], Байрак [20 : № 395, 402, 412, 426], Рудня (в Адміністративно-територіальний поділі України за 1946 рік є двадцять п'ять засвідчень такої назви) побутують в ойконімному просторі України і Славії загалом. Засвідчено їх і на території Східного Полісся у XVIII ст.: **Рудня Покорской** (Стародуб. пов., 1799), **Софійской Холмъ** (Н-Сівер. пов., 1799), **Приборской**

Заводь (Н-Сівер. пов., 1799), **Почеки Химовской** (Ниж. пов., 1799), **Каменской Хуторь** (Н-Сівер. пов., 1799).

б) прізвище жінки і уточнення за прізвищем чоловіка, батька, матері, родини. Такі назви здебільшого належать до кінця XVIII ст. Причина їх появи – усунення юридично-майнових проблем у зв'язку з тим, що може бути кілька носіїв жіночої статі з однаковим прізвищем: **Завересоцкой Селецкой** (Ниж. пов., 1799), **Гужовской Романовскаго** (Ниж. пов., 1799), **Зарецкой Торкинской** (Стародуб. пов., 1799), **Пустовойтовской Оперовской** (Сосн. пов., 1799), **Гаевой Rogozинской** (Сосн. пов., 1799)

Архаїчна ойконімія України приховує величезний пласт антропонімного матеріалу, який у „чистому” вигляді не зберігся, однак являє собою цікавий і недосліджений перелік онімів, які свідчать про давність таких утворень, спільне слов'янське походження більшості з них, про загальнослов'янські тенденції в назвотворенні, про спільні ареали не тільки ойконімії, але й антропонімії. Деантропонімна ойконімія України послідовно представлена здебільшого кількома загальнослов'янськими моделями (посесивні назви (на *-jь-, *-inь, *ovъ/-evъ), патронімічні назви (на *-itji), відродинні назви (на *-i). Звичайно, і в інших типах назв ми фрагментарно відслідковуємо антропонімікон, однак масово власні назви людей представлені в тих ойконімах, які виникли за відповідних суспільно-історичних умов, де основним у назвотворенні населеного пункту було увіковічнити власника, засновника, нащадків родоначальника, голову родини (роду) тощо. [13 : 409].

Географічні назви на *-ьскъ не належать до тих, для яких характерні антропонімічні основи, однак, на наше глибоке переконання, у XVIII ст. на території Східного Полісся засвідчено цікаве явище: назви невеликих географічних об'єктів виникали саме на основі прізвищ/прізвиस्क тих, які мали якийсь стосунок до цього локусу. Це найперше genetivus possessivus ойконімів. Що до інших назв на *-ьскъ, то не завжди, правда, можемо бути впевнені, що це є антропонім, а не топонім, однак варто пам'ятати, що досліджувані оніми формувалися саме від географічних реалій. І це було їхньою первинною і суттєвою ознакою. Але вже у XVIII ст. відбувається поступова формалізація назвотворення, тому й засвідчено чимало віантропонімічних утворень на *-ьскъ. Дилемі антропонім/топонім в основі географічної назви цього типу може розв'язати лише історично документоване джерело. Таке історичне підтвердження – рідкість, на жаль.

Ойконімів простої структури на території Східного Полісся найбільше, вони вже на хронологічному рівні XVIII ст. сформували ареал, який, звичайно, доповнюється і складеними назвами, і genetivus possessivus ойконімами. Визначилося кілька осередків:

1) **Бахмач – Короп – Кролевець – Буринь – Конотоп – Дубов'язівка: Бишкiнський** (Конот. пов., 1779) < контактне *Бишкин, **Верещакинський** (Конот. пов., 1779) < контактне *Верещакин, **Власовскій** (Конот. пов., 1799) < контактне *Власов, **Гаркавицький** (Конот. пов., 1779) < контактне *Гаркавик(ч), **Греціовський** (Конот. пов., 1779) < контактне *Греціов, **Кандибовський** (Конот. пов., 1779) < контактне *Кандибов, **Ключниковський** (Конот. пов., 1779) < контактне *Ключников, **Короповський** (Короп. пов., 1779) < контактне *Коропов, **Крутишинський** (Крол. пов., 1779) < контактне *Крутишин, **Ксензювський** (Крол. пов., 1779) < контактне *Ксензюв, **Лисогубівський** (См., 1799) < контактне *Лисогубів, **Лисянський** (Короп.

пов., 1779), **Лисянський** (Кроп. пов., 1779) < контактне *Лисяни//*Лисянка, **Меленський** (Кроп. пов., 1779) < контактне *Мелень, **Нечаївське** (См., 1799) < контактне *Нечаїв, **Петрушевскій** (Конот. пов., 1799) < контактне *Петрушев, **Полюшуківскій** (Конот. пов., 1799) < контактне *Полюшуків, **Тарановскій** (Конот. пов., 1799) < контактне *Таранов, **Харківський** (Кроп. пов., 1779) < контактне *Харків, **Хмільовський** (Конот. пов., 1779) < контактне *Хмільов, **Черкаське** (Конот. пов., 1779) < контактне * Черкаси, **Чечельовський** (Кроп. пов., 1779) < контактне *Чечельов, **Яремовскій** (Конот. пов., 1799) < контактне *Яремов, **Яциковський** (Кроп. пов., 1779) < контактне *Яциков;

2) **Глухів – Шостка:**

Антиповський (Глух. пов., 1779) < контактне *Антипов, **Дунайська** (Глух. пов., 1799), **Дунайська** (Глух. пов., 1779) < контактне *Дунай, **Івановська** (Глух. пов., 1799) < контактне *Іванов, **Книшовський** (Глух. пов., 1779) < контактне *Книшов, **Процьовський** (Глух. пов., 1779) < контактне *Процьов, **Собичевська** (Глух. пов., 1799) < контактне *Собичев, **Спаское** (Глух. пов., 1722) < контактне *Спас, **Фостовскій** (Глух. пов., 1799) < контактне *Фостов, **Четвертиновський** (Глух. пов., 1779) < контактне *Четвертинов;

3) **Борзна – Мена – Сосниця – Батурич:**

Анненська (Сосн. пов., 1799), **Баля(н)ський** (Сосн. пов., 1779) < контактне *Баля(н), **Бернацьке** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Бернаць, **Блиновскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Блинов, **Богодуховскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Богодухов, **Вертецькій** (Чернігів – Мена, 1765) < контактне *Вертець, **Гуриновскій** (Чернігів – Мена, 1765) < контактне *Гуринов, **Гутинська** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Гутин, **Демидовскія** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Демидов, **Жуковиковскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Жуковиков, **Камаровскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Камаров, **Каруховскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Карухов, **Кир'євскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Кир'єв, **Красногорновскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Красногорнов, **Лозовське** (Сосн. пов., 1779) < контактне *Лозов, **Лозовський** (Сосн. пов., 1779) < контактне *Лозов, **Луцинскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Луцин, **Макошинська** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Макошин, **Макошинська** (Сосн. пов., 1779) < контактне *Макошин, **Максаковскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Максаков, **Моховиковскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Моховиков, **Нагорновскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Нагорнов, **Побогдаловскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Побогдалов, **Самсоновскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Самсонов, **Свечкопаловскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Свечкопалов, **Свечкопаловскій** (Чернігів – Мена, 1765) < контактне *Свечкопалов, **Селезенковскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Селезенков, **Тарасевичевскій** (Сосн. пов., 1799) < контактне *Тарасевичев;

4) **Понориця – Новгород-Сіверський – Середина-Буда – Зноб-Новгородський – Грем'яч – Семенівна – Корюківка – Тихоновичі:**

Азаровський (Стародуб. пов., 1779) < контактне *Азаров, **Белошитцкая** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Белошитичи, **Барицька** (Мглин. пов., 1779) < контактне *Баричи, **Блистовський** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне *Блистов, **Бруєвський** (Мглин. пов., 1779) < контактне *Бруєв, **Брязгуновскій** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Брязгунов, **Буреловський** (Мглин. пов., 1779) < контактне *Бурелов, **Гриневськ** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Гринев, **Жорновський** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне *Жорнов, **Забудилицкая** (Стародуб. пов., 1799) <

контактне *Забудиличи, **Зайцевський** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне *Зайцев, **Заушерський** (Сур. пов., 1779) < контактне *Заушерб, **Злотницький** (Сур. пов., 1779) < контактне *Злотничи, **Ігрушинський** (Мглин, 1779) < контактне *Ігрушин, **Ильбовський** (Стародуб, 1722) < контактне *Ильбов, **Кириловський** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Кирилов, **Косачевський** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Косачев, **Косачовський** (Погар. пов., 1779) < контактне *Косачов, **Кривошиєвський** (Стародуб., 1779) < контактне *Кривошиєв, **Кролевецкая** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Кролевець, **Литовський** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Литов, **Лінковський** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне *Лінков, **Марковський** (Стародуб – р. Судость – Погар, XVIII ст.) < контактне *Марков, **Марковський** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Марков, **Машевская** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Машев, **Мостицький** (Мглин. пов., 1779) < контактне *Мостиці, **Павловський** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Павлов, **Пекулицький** (Чрг., 1799) < контактне *Пекуличі, **Пятьковський** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Пятьков, **Розритовський** (Сур. пов., 1779) < контактне *Розритов, **Селицкая** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Селичи, **Сергѣевський** (Стародуб. пов., 1799) < контактне *Сергѣев, **Старогутинская** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Старогутин//Старий Гутин, **Струговський** (Сур. пов., 1779) < контактне *Стругов, **Хостянський** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне *Хостяни, **Чернацьке** (См., 1799) < контактне *Чернак, **Шумиловський** (Новоміський пов., 1779) < контактне *Шумилов;

5) Чернігів – Березна – Седнів – Любеч – Городня:

Алишевская (Черніг. пов., 1799) < контактне *Алишев, **Андрушинская** (Чернігів – Седнівська сотня, 1765) < контактне *Андрушин, **Бѣлошицкая** (Чернігів – Киселевская сотня, 1765) < контактне *Бѣлошичи, **Вербицкая** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Вербич(к), **Вершинський** (Чернігів, 1765) < контактне *Вершин, **Волосковський** (Чернігів – Синявська сотня, 1765) < контактне *Волосков, **Гасичевський** (Чернігів, 1765) < контактне *Гасичев, **Гирмановський** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Гирманов, **Гутвянская** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Гутвяни, **Друцьке** (Чрг., 1781) < контактне *Друк(ч), **Духівська** (Любеч – Чернігів, 1765) < контактне *Духів, **Жеребецьке** (Чрг., 1799) < контактне *Жеребець, **Жураховський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Журахов, **Звеничевський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Звеничев, **Козловський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Козлов, **Козлянський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Козляни, **Колениковський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Колеников, **Коровельський** (Чернігів, 1765) < контактне *Коровель, **Корольчанський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Корольчани, **Кошовський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Кошов, **Красківське** (Чрг., 1783), **Красковський** (Черніг. пов., 1799), **Красковський** (Чернігів – Любеч, 1765) < контактне *Красков, **Крашевское** (Чернігів, 1723) < контактне *Крашев, **Криничанське** (Любеч – Чернігів, 1767) < контактне *Криничани, **Лиственская** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Листвен, **Манжуговський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Манжугов, **Мокроусовський** (Чернігів – Городницькая сотня, 1765) < контактне *Мокроусов, **Мохнатинская** (Любецька сотня – Черніг. пов., 1722) < контактне *Мохнатин, **Моховиковський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Моховиков, **Олешинський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Олешин, **Рассудовський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Рассудов, **Рогозинський** (Чернігів, 1765) < контактне *Рогозин, **Роздоровський** (Чернігів, 1765) < контактне *Роздоров, **Солоновський** (Чернігів, 1765) < контактне *Солонов, **Суховирський** (Черніг. пов., 1799) < контактне *Суховир//*Сухий Вир, **Спаське** (Чрг.,

1765) < контактне *Спас, **Уборковскій** (Чернігів, **1765**) < контактне *Уборков, **Угловскій** (Черніг. пов., **1799**) < контактне *Углов, **Царовскій** (Чернігів, **1765**) < контактне *Царов, **Черкаское** (Чернігів, **1722**) < контактне *Черкаси, **Чудиновскій** (Чернігів – Седнів, **1765**) < контактне *Чудинов, **Якубовскій** (Черніг. пов., **1799**) < контактне *Якубов;

6) Остер – Козелець – Бобровиця – Носівка – Ніжин:

Архімовскія (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Архімов, **Бѣловежскій** (Ніж. полк, Бахмацька сотня; **1799**) < контактне *Бѣловеж//*Біла Вежа, **Білоцерківський** (Коз. пов., **1787**) < контактне *Біла Церква, **Богдановскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Богданов, **Верещаковскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Верещаков, **Войтовской** (Коз. пов., **1787**) < контактне *Войтов, **Гурчановскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Гурчанов, **Дорогинской** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Дорогин, **Городовскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Городов, **Калажинскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Калажин, **Калиновскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Калинов, **Калитянське** (Чрг., **1746**) < контактне *Калитяни, **Кобьжскій** (Коз. пов., **1787**) < контактне *Кобьга, **Колесницкій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Колесник, **Красиловская** (Олбинь – Коз. пов., **1799**) < контактне *Красилов, **Кухмистерская** (Київський пов. – Козелець, **1787**) < контактне *Кухмистер, **Куцовскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Куцов, **Михновскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Михнов, **Нижелокотковскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Нижелокотков//*Нижній Локотков, **Новокорпилловская** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Новокорпилов//*Новий Корпилов, **Носовскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Носов, **Переходовскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Переходов, **Пильницкій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Пильник(ч), **Прибительковскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Прибительков, **Пушкарскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Пушкар, **Середовскій** (Коз. пов., **1787**) < контактне *Середов, **Химовскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Химов, **Хмѣлевскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне *Хмѣлев, **Чиковскій** (Коз. пов., **1799**) < контактне *Чиков.

Серед відапелятивних твірних основ ойконімів на *-ьскъ превалюють натурогенні: **Грузьке** (См., **1768**) < контактне ‘грузь’, **Рудноцкое** (Остер. пов., **1787**) < контактне ‘руда/рудний’, **Пісоцьке** (Чрг., **1799**) < контактне ‘пісок’, **Ропская** (Черніг. пов., **1799**), **Ропскій** (Черніг. пов., **1799**), **Ропская** (Чернігів – Ропська сотня, **1765**) < контактне ‘ропа’, **Имшицкая** (Стародуб – Мглин, XVIII ст.) < контактне ‘імшиця’, **Каменская** (Н-Сівер. пов., **1799**), **Каменськ** (Сур. пов., **1779**) < контактне ‘камінь’, **Ставиская** (Коз. пов., **1787**) < контактне ‘стависько’, **Пустынницкій** (Коз. пов., **1799**) < контактне ‘пустиня’, **Окопскій** (Конот. пов., **1779**) < контактне ‘окоп’, **Полянскій** (Крол. пов., **1779**) < контактне ‘поляна’, **Річицький** (Мглин. пов., **1779**) < контактне ‘річиця’, **Березовскій** (Глух. пов., **1799**) < контактне ‘березовий’//*Березов, **Крутоберезька** (Новоміський пов., **1779**) < контактне ‘крута береза’//*Крута Береза, **Дубровицьке** (Глух. пов., **1779**) < контактне ‘дубровиця’, **Кропивенскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне ‘кропивно’, **Великоборський** (Сур. пов., **1779**) < контактне ‘великий бор’//*Великий Бор.

Засвідчено кілька одиниць, у яких маємо зв’язок із антропогенними твірними основами: **Високоселицьке** (Стародуб – Мглинська сотня, **1718**) < контактне ‘висока селиця’//*Висока Селиця, **Колодезький** (Мглин, **1779**) < контактне ‘колодязь’, **Стодольська** (Сур. пов., **1779**), **Стодольський** (Сур. пов., **1779**), **Стодольскій** (Ніж. пов., **1799**), **Стодольскій** (Ніж. пов., **1799**) < контактне ‘стодола’//*Стодола, **Артилерійський** (Коз. пов., **1787**) < контактне ‘артилерія’.

Старогородская (Остер. пов., 1787) < контактне ‘старий город’//‘Старий Город, **Старомлинскій** (Черніг. пов., 1799) < контактне ‘старий млин’//‘Старий Млин.

Серед ойконімів на *-ьскъ зафіксовано й ті, у яких є прийменникова конструкція, покликана реалізувати орієнтацію в просторі: **Загребельская** (Чернігів – Седнів, 1765) < контактне ‘за греблю’, **Загрєзенская** (Чернігів – Седнів, 1765) < контактне ‘за грезью’, **Задесенскій** (Черніг. пов., 1799) < контактне ‘за Десною’, **Заблонскій** (Коз. пов., 1787) < контактне ‘за блонью’, **Зазимскій** (Коз. пов., 1799) < контактне ‘за зимним’, **Подьмонастырская** (Н-Сівер. пов., 1799) < контактне ‘під монастирем’, **Загородський** (Крол. пов., 1779) < контактне ‘за городом’.

На території Східного Полісся засвідчено ойконіми на *-ьскъ, що семантично споріднені з етнічними. Можлива, звичайно, й антропонічна мотивація цих географічних назв: **Шведський** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне ‘швед’//‘Швед, **Сіверський** (Н-Сівер. пов., 1779) < контактне ‘сівер’//‘Сівер.

Відклезіонічне походження ойконімів спостерігаємо в ойконімах: **Богородицька** (Новомиської сотні, 1779), **Богородицьке** (Седнівської сотні, 1779), **Богородицкое** (Стародуб – Лышицкая волость, I пол. XVIII ст.), **Богородицкая** (Сосн. пов., 1799) < контактне церква Богородиці, **Троєцкая** (Чернігів, 1765) < контактне церква Троїці.

Висновки. Географічні назви на *-ьскъ, наявні на території Східного Полісся, є, з одного боку, типовими для загальнослов'янської ойконімної системи, зокрема української, а, з іншого – мають особливості щодо лексико-семантичного наповнення твірних основ, структури самих назв, конфігурації ареалу впродовж XIV–XVIII ст.

Найархаїчнішими були ті географічні назви на *-ьскъ, твірними основами яких є гідроніми, географічна номенклатура, етнічними: східнополіський Сновськ (Сньвьськ) походить від гідроніма Сньвь, ойконім Морівськ бере початок від географічного терміна *морава*, можливо, *Морава* (ріка, край, народ), а другий компонент в ойконімі Новгород-Сіверський – релятив на *-ьскъ від етнічності Сьверь. Упродовж XV–XVI ст. ця традиція загалом зберігається, однак засвідчено ойконім на *-ьскъ, в основі якого антропонім, а це підтверджує, що суфікс *-ьскъ щораз активніше брав участь у творенні відносних прикметників від онімних основ, які могли бути і неускладненими, і ускладненими іншими формантами. З XVII ст. кількість ойконімів на *-ьскъ на території Східного Полісся стрімко збільшується. Архаїчний тип номінації засвідчено в складених назвах, де головним компонентом є апелятиви (рудня, гута, хутір), що уточнюються ознакою за відношенням до назви поселення чи власника. Серед відтворених із новозасвідчених у цьому столітті географічних назв на *-ьскъ твірних основ переважають оніми (антропоніми та ойконіми, розмежування яких ускладнюється браком історичної інформації XVII ст.), однак зафіксовано назви, мотиваційною базою яких цілком імовірно могли бути і апелятиви, що переважно семантично споріднені з географічною номенклатурою та етнічними. У XVII ст. вперше зареєстровано на досліджуваній території назви у формі Genetivus possessivus. У XVIII ст. продовжуються тенденції попередніх століть: стержневе слово в назвах-словосполученнях (буда, гребля, слобода) уточнюється ознакою за відношенням до назви річки, поселення, власника, розташування. У цьому столітті вперше появилися відклезіонічні ойконіми та засвідчено назви, які репрезентують атрибутивність на *-ьскъ уже наявного ойконіма. Genetivus possessivus ойконіми широко представлені на території Східного Полісся.

Із географічних назв на *-ьскъ вичленовано значний пласт онімів, які представляють інтерес для подальших досліджень.

На території Східного Полісся на хронологічному рівні XVIII ст. визначилося шість осередків географічних назв на *-ьскъ, які практично проглядалися ще з XIV ст.: 1) Бахмач – Короп – Кролевець – Буринь – Конотоп – Дубов'язівка; 2) Глухів – Шостка; 3) Борзна – Мена – Сосниця – Батурин; 4) Понориця – Новгород-Сіверський – Середина-Буда – Зноб-Новгородський – Грем'яч – Семенівна – Корюківка – Тихоновичі; 5) Чернігів – Березна – Седнів – Любеч – Городня; 6) Остер – Козелець – Бобровиця – Носівка – Ніжин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Д. Г. Бучко. – Львів : Світ, 1990. – 144 с.
2. Габорак М. М. Семантико-словотвірні типи ойконімів Прикарпаття (XII–XX ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Мирослав Михайлович Габорак. – Івано-Франківськ, 1999. – 20 с.
3. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XI–XV ст. / Л. Л. Гумецька. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.
4. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / відп. ред. О. С. Стрижак. – Київ : Наук. думка, 1985. – 255 с.
5. Жирмунский В. М. Происхождение категории прилагательных в индоевропейских языках в сравнительно-грамматическом освещении / В. М. Жирмунский // Известия АН СССР ОЛЯ. – Москва, 1946. – Т. V. – Вып. 3. – С. 182–203.
6. Зверев А. Д. Словообразование в современных восточнославянских языках / А. Д. Зверев. – Москва : Высшая школа, 1981. – 208 с.
7. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини / Ю. О. Карпенко. – Київ : Наук. думка, 1973. – 238 с.
8. Котович В. В. Походження населених пунктів Опілля / В. В. Котович. – Дрогобич : Відродження, 2000. – 156 с.
9. Коцюба Л. Д. Из истории суффиксов относительных прилагательных украинского языка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. Д. Коцюба. – Київ, 1954. – 16 с.
10. Купчинська З. Ареал ойконімів на *-ьскъ XVI–XVII ст. / З. Купчинська // Граматичні студії : зб. наук. праць. – Вінниця: ДонНУ, 2015. – С. 167–173.
11. Купчинська З. Ареал українських ойконімів на *-ьскъ XVIII – XX ст. / Зоряна Купчинська // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 354–355. Слов'янська філологія. – 2007. – С. 177–183.
12. Купчинська З. Архаїчні ойконіми на *-ьскъ: ареал і статистика до XIV і XX ст. / З. Купчинська // У координатах мови : зб. наук. праць на пошану професора Лідії Коць-Григорчук. – Л., 2016. – С. 265–310.
13. Купчинська З. Дещо про методику виокремлення антропонімів із ойконімії / З. Купчинська // Вісник Львівського ун-ту. Серія філолог. – Львів, 2010. – Вип. 50. – С. 409–416.

14. *Купчинська З.* Ойконімія України XVIII – XX ст. з родовим належності / З. Купчинська // Вісник Львівського ун-ту. Серія філолог. – Л., 2012. – Вип. 56. – Ч. 1. – С. 264–272.
15. *Купчинська З.* Українські ойконіми на -ьск- (найраніший документований період) / З. Купчинська // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. – Тернопіль, 2007. – 1 (16). – С. 200–209.
16. *Купчинська З.* Genetivus possessivus в ойконімії України (назви жіночого роду) / З. Купчинська // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / Кіровоградський дер. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2011. – Вип. 100. – С. 98–101.
17. *Никонов В. А.* География русских суффиксов / В. А. Никонов // Onomastica. – Wrocław – Kraków, 1959. – Roczn. V. – S. 321–345.
18. *Роспонд С.* Структура и стратиграфия древнерусских топонимов / С. Роспонд // Восточнославянская ономастика. – М., 1972. – С. 9–89.
19. *Торчинський М. М.* Ойконімія Південно-Західного Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец 10.02.01 „Українська мова” / М. М. Торчинський. – Київ, 1993. – 20 с.
20. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К., 1947. – 1062 с.
21. *Худаш М. Л.* Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів) / М. Л. Худаш. – Львів : Ін-т народознавства, 2004. – 536 с.
22. *Черняхівська Є. М.* Топонімія Львівщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Є. М. Черняхівська. – Львів, 1966. – 20 с.
23. *Шульгач В. П.* Ойконімія Волині: етимологічний словник-довідник / П. В. Шульгач. – Київ : Київ, 2001. – 189 с.
24. Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany. T. II. / Pod redakcją Kazimierza Rymuta. – Kraków, 1997. – 520 s.
25. *Černý P., Váša P.* Moravská jména místní / Černý P., Váša P. – Brno, 1907. – 171 s.
26. *Franck O.* Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde. – Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität. – Bd. VI. – Berlin, 1932.
27. *Profous A.* Místní jména v Čechách, jejich vznik, puwodní vyznam a změny / A. Profous. – Praha, 1947–1957. – Dil I–IV.
28. *Rospond S.* Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -ьск-. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1969. – 434 s.
29. *Šrámek R.* Místní jména na Moravě a ve Slezsku II., Academia / Rudolf Šrámek. – Praha 1980. – 962 s.
30. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2068-98-п>

REFERENCES

1. *Buchko D. H.* Pokhodzhennya nazv naselenykh punktiv Pokuttya / D. H. Buchko. – L'viv: Svit, 1990. – 144 s.

2. *Haborak M. M.* Semantyko-slovotvirni typu oyikonimiv Prykarpattya (XII–XX st.): Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Myroslav Mykhaylovych Haborak. – Ivano-Frankivs'k, 1999. – 20 s.
3. *Humets'ka L. L.* Narys slovotvorchoyi systemy ukrayins'koyi aktovoyi movy XIV–XV st. / L. L. Humets'ka. – Kyiv : Vyd-a AN URSR, 1958. – 298 s.
4. Etymolohichnyy slovnyk litopysnykh heohrafichnykh nazv Pivdennoyi Rusi / vidp. red. O.S. Stryzhak. – Kyiv : Nauk. dumka, 1985. – 255 s.
5. Zhirmunskiy V. M. Proiskhozhdeniye kategorii prilagatel'nykh v indoyevropeyskom yazykakh v sravnitel'no-grammaticheskom osveshchenii / V.N. Zhirmunskiy // Izvestiya AN SSSROLYA. – Moskva, 1946. – T.V. – Vyp. 3. – S. 182–203.
6. Zverev A. D. Slovoobrazovaniye v sovremennykh vostochno-slavyanskikh yazykakh / A. D. Zverev. – Moskva: Vysshaya shkola, 1981. – 208 s.
7. *Karpenko YU. O.* Toponimiya Bukovyny / YU. O. Karpenko. – Kyiv : Nauk. dumka, 1973. – 238 s.
8. *Kotovykh V. V.* Pokhodzhennya naselenykh punktiv Opillya / V. V. Kotovykh. – Drohobych: Vidrodzhennya, 2000. – 156 s.
9. Kotsyuba L. D. Iz istorii suffiksov odnositel'nykh prilagatel'nykh ukrainskogo yazyka: Avtoref. dis. na polucheniye nauk. stepeni kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 „Ukrainskiy yazyk” / L. D. Kotsyuba. – Moskva, 1954. – 16 s.
10. *Kupchyns'ka Z.* Areal oykonimiv na *-ьскъ XVI–XVII st. / Z. Kupchyns'ka // Hramatychni studiyi: zb. nauk. prats'. – Vinnytsya: Don NU, 2015. – S. 167–173.
11. *Kupchyns'ka Z.* Areal ukrayins'kykh oykonimiv na *-ьскъ XVIII–XX st. / Zoryana Kupchyns'ka // Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu. Vyp. 354–355. Slov'yans'ka filolohiya. – 2007. – S.177–183.
12. *Kupchyns'ka Z.* Arkhayichni oykonimy na *-ьскъ: areal i statystyka do XIV i XX st. / Z. Kupchyns'ka // U koordynatakh movy: zb. nauk. prats' po poshanu profesora Lidiyi Kots-Hryhorchuk. – L'viv, 2016. – S. 265–310.
13. *Kupchyns'ka Z.* Deshcho pro metodyku vyokremleniya antroponimiv z oykonimiyi / Z. Kupchyns'ka // Visnyk L'vivs'koho un-tu. Seriya filoloh. – L'viv, 2010. – Vyp. 50. – S. 409–416.
14. *Kupchyns'ka Z.* Oykonimiya Ukrayiny XVIII – XX st. z rodovom nalezhnosti / Z. Kupchyns'ka // Visnyk L'vivs'koho un-tu. Seriya filoloh. – L'viv, 2012. – Vyp. 56. – CH. 1. – S. 264–272.
15. *Kupchyns'ka Z.* Ukrayins'ki oykonimy na -sk (nayranishyy dokumentovanyy period) / Z. Kupchyns'ka // Naukovi zapysky Ternopil's'koho nats. ped. Un-tu im. V. Hnatyuka. Seriya: Movnaznavstvo. – Ternopil', 2007. – 1 (16). – S. 200–209.
16. *Kupchyns'ka Z.* Genetivus possessivus v oykonimiyi Ukrayiny (nazvy zhinochoho rodu) / Z. Kupchyns'ka // Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (movnaznavstvo) / Kirovohrads'kyy der. ped. Un-t im. V. Vynnychenka. – Kirovohrad, 2011. – Vyp. 100. – S. 98–101.
17. *Nikonov V. A.* Heohrafiya ruskykh suffiksov / V. A. Nikonov // Onomastyka. – Vroslav – Krakiv, 1959. – Rots. V. – S. 321–345.
18. *Rospond S.* Struktura ta stratyhafiya davn'orus'kykh toponimiv / S. Rospond // Vostochnoslavyanskaya onomastyka. – M., 1972. – S. 9–89.

19. *Torchyns'kyu M. M.* Oykonomiya Pivdenno-Zakhidnoho Podillya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets 10.02.01 „Ukrayins'ka mova” / M. M. Torchyns'kyu. – Kyiv, 1993. – 20 s.
20. *Ukrayins'ka RSR.* Administratyvno-terytorial'nyy podil na 1 veresnya 1946 roku. – Kyiv, 1947. – 1062 s.
21. *Khudash M. L.* Ukrayins'ki Karpats'ki ta Prykarpats'ki nazvy naselenykh punktiv (utvorennya vid vidapelyatyvnykh antroponimiv) / M. L. Khudash. – L'viv: In-t narodnoznavstva, 2004. – 536 s.
22. *Chernyakhivs'ka YE. M.* Toponimiya L'vivshchyny: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupennya kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 „Ukrayins'ka mova” / YE. M. Chernyakhivs'ka. – L'viv, 1966. – 20 s.
23. *Shul'hach V. P.* Oykonomiya Volyni: etymolohichnyy slovnyk-dovidnyk / P. V. Shul'hach. – Kyiv : Kyu, 2001. – 189 s.
24. *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany. T. II.* / Pod redakcją Kazimierza Rymuta. – Kraków, 1997. – 520 s.
25. *Černý P., Váša P.* Moravská jména místní / Černý P., Váša P. – Brno, 1907. – 171 s.
26. *Franck O.* Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde. – Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität. – Bd. VI. – Berlin, 1932.
27. *Profous A.* Místní jména v Čechách, jejich vznik, puwodní vyznam a změny / A. Profous. – Praha, 1947–1957. – Dil I–IV.
28. *Rospond S.* Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -ysk-. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1969. – 434 s.
29. *Šrámek R.* Místní jména na Moravě a ve Slezsku II., Academia / Rudolf Šrámek. – Praha 1980. – 962 s.
30. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2068-98-п>

Список скорочень:

- Глух. пов. – Глухівський повіт
 Гр. – Словарь української мови : у 4 т. / збір. ред. журн. „Киевская Старина” ; упор. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907. – Т. 1. – 494 с. ; 1907. – Т. 2. – 573 с. ; 1907. – Т. 3. – 506 с. ; 1907. – Т. 4. – 563 с.
 Коз. пов. – Козелецький повіт
 Конот. пов. – Конотопський повіт
 Короп. пов. – Коропський повіт
 Крол. пов. – Кролевецький повіт
 Мглин. пов. – Мглинський повіт
 Ніж. пов. – Ніжинський повіт
 Н-Сівер. пов. – Новгород-Сіверський повіт
 Остер. пов. – Остерський повіт
 Погар. пов. – Погарський повіт
 См. – Сумська область
 Сосн. пов. – Соснівський повіт
 Стародуб. пов. – Стародубський повіт
 СУМ – Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. – К., 1970–1980.

Сур. пов. – Суразький повіт
Черніг. пов. – Чернігівський повіт
Чрг. – Чернігівська область

*Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2018
доопрацьована 30. 06. 2018
прийнята до друку 15. 08. 2018*

GEOGRAPHICAL NAMES ENDING IN *-ьскъ OF XIV–XVIII CC. FROM THE TERRITORY OF EAST POLISSIA

Kupchynska Zoriana

*Ivan Franko National University of Lviv,
Ivan Kovalyk department of Ukrainian language,
Universytets'ka 1/234. 79001, str., Lviv, Ukraine
tel.: (0 322) 239 47 17*

The geographical names ending in *-ьскъ of XIV–XVIII cc. from the territory of East Polissia are chosen for analysis. The source base of ойкониміс material is historical documents and auxiliary literature. It is found out that ойкониміс ending in *-ьскъ from this part of Polissia have peculiarities in structure and in meaning of its creating stems. Geographical names ending in *-ьскъ which creating stems are hydronyms, geographical nomenclature and ethnonyms had been the most archaic onyms: Сновськ (Снѣвьскъ) – from hydronym Снѣвь, ойкониміс Морівськ takes the beginning from geographical term *морава*, possibly from *Морава* (river, region, nation), and Новгород-Сіверський is a relative ending in *-ьскъ created from ethnonym Сѣверь. During XV–XVI cc. this tendency continues but it is found an ойкониміс ending in *-ьскъ related to anthroponym. From XVII c. the amount of new-fixed onyms ending in *-ьскъ on the territory of East Polissia rapidly increases. The archaic type of nomination is fixed in composites with the main appellative component (рудня (ore), гута (glass factory), хутір (small village, hamlet), буда (kennel), слобода (settlement) etc) which is specified by reference to the name of the settlement or to an owner. Onyms (anthroponyms and ойкониміс, differentiation of which is complicated by the lack of historical information in XVII c.) as creating stems of ойкониміс ending in *-ьскъ prevail. However, there are onyms which motivational basis possibly could be appellatives mostly semantically related to geographical nomenclature and to ethnonyms. In XVII c. names in genetivus possessivus are found for the first time. In XVIII c. the tendency of previous centuries continues. The pivotal word in names-phrases (буда (kennel), гребля (dam), слобода (settlement)) specifies by the feature in relation to the name of river, settlement, proprietor, location. Ойкониміс created from ecclesionyms first appeared in this century. Genetivus possessivus ойкониміс are widely represented on the territory of East Polissia. It is separated a significant stratum of onyms from among geographical names ending in *-ьскъ which could be used in further research.

It is found out chronology and productivity of names of this type. It is characterized coordinates of expanse of geographical names ending in *-ьскъ during XIV–XVIII cc. on the territory of East Polissia.

Key words: ойкониміс ending in *-ьскъ, East Polissia, deappellative names, deonymic names, genetivus possessivus ойкониміс, anthroponym, area.